

MØRKE – en film om Bibelen og reformasjonen

Innledende spørsmål

Hvorfor så mye lidelse?
Hvorfor så mange fattige?
Hvorfor jordskjelv og tsunami?
Hvorfor meningsløshet?
Finnes det ondskap?
Hvorfor lar Gud det onde skje?

Oppgave til bibeltekst

Les 1 Mos kap. 2-3 (bibel.no). Hva sier denne teksten oss om det onde i verden og hvor det onde kommer fra? Hvorfor er kunnskapen om godt og ondt så viktig i denne fortellingen?

Tekst til filmen

Har du fått samlet inn mye?

Jeg tror jeg har samlet inn 500 kroner, hva med deg?

Jeg tror jeg har samlet inn rundt det samme.

Da har vi jo samlet inn 1000 kroner til sammen, det er jo ikke så ille.

Det er egentlig veldig bra, siden de vi samler inn til lever jo for under 20 kroner dagen.

Tenk å ha så lite at du alltid må gå sulten. Jeg lurer på hvordan det skjedde at noen ble så fattige, og noen ble så rike.

Det er rart hvordan vi som er født i Norge har utrolig mye bedre mulighet for å få et godt liv enn de som er født i u-land for eksempel.

Ikke sant. Jeg føler at det er helt tilfeldig at det er vi som har mulighet til å hjelpe, og at det er de som trenger den hjelpen.

Det kunne jo vert helt motsatt.

Livet kommer uten garanti om rettferdighet.

Uten at noen kan se at det er fortjent, opplever enkelte mennesker forferdelige og meningsløse ting.

Dødsfall og sykdom, samlivsbrudd og personlige sammenbrudd.

Den ene dagen kan livet liksom gå på skinner, den neste kan det plutselig ligge i grus.

Mennesker har antakelig alltid visst at slik er det, og det visste også Martin Luther.

Luthers tanker rundt disse sidene av livet var preget av at han mente at ingen mennesker egentlig har gjort seg fortjent til alt det gode som livet kan gi.

De goder vi har, mente Luther, har vi fått i gave fra Gud, ikke fordi vi fortjener det, men fordi Gud ville gi disse godene til oss mennesker.

Men hva når godene uteblir eller forsvinner?

Er dét også Guds vilje og Guds handling?

Dette spørsmålet ble påtrengende for Luther og for andre europeiske reformatorer på hans tid.

Luther endte opp med å skjelne mellom den åpenbarte Gud, den Gud som gir seg til kjenne gjennom Jesus Kristus, og den skjulte gud, den Gud som står bak alle de ting i tilværelsen som vi mennesker slett ikke er i stand til å forstå.

Den skjulte Gud, mente Luther, er en kraft og makt som er ubegripelig, som ligger utenfor menneskenes fatteevne.

Det som til sist ble Luthers svar, er at Gud, gjennom Jesus, forteller oss hva som er Guds innerste, eller egentlige vilje:

at alle mennesker skal oppleve fellesskap med Gud, og også at alle skal få et godt liv.

Generasjonene etter Luther har opplevd at det ikke er enkelt å slå seg til ro med dette.

Gang på gang har filosofer, teologer og kunstnere stilt seg spørsmålet om hvorfor mennesker opplever ufortjent og ødeleggende lidelse.

Noen har svart at dette skyldes at Gud har en motstander som forsøker å ødelegge verden.

Dette kaller vi gjerne dualisme:

oppfatningen at verden preges av kamp mellom det gode og det onde en oppfatning som vi også kjenner fra populærkulturen.

Noen har tenkt at det nok er Gud selv som på en eller annen måte er opphav til alt som skjer.

Dette kalles ofte monisme: tanken om alt i verden kommer fra én kilde.

Noen har tenkt at lidelsen rett og slett skyldes verdens eller menneskets natur.

Så lenge verden og mennesket er som de er, kan lidelsen og meningsløsheten aldri ta slutt.

Det er interessant å legge merke til hvordan skiftende oppfatninger av livets mørkeste sider har slått ut i de lutherske bibeloversettelsene i Nord-Europa.

Disse hadde sitt utgangspunkt i Martin Luthers samlede bibeloversettelse fra 1534.

I Jobs bok kapittel 40 og 41 møter vi to underfulle dyr.

Det ene er mest kjent under navnet Leviatan, et vesen som er kjent fra det gamle Israels omverden som en ødeleggende slange som bor i havet.

Vi kjenner dette dyret fra flere tekster i Det gamle testamente.

Den hebraiske grunnteksten i Job 41 sier at gudene skjelver av frykt når Leviatan reiser seg.

Den latinske oversettelsen fra ca. 400 e.Kr. lå nær opp til den hebraiske, men nå ble "gudene" forstått som "engler", slik at Leviatan ble litt mindre utfordrende for Gud selv.

Luther fulgte den latinske bibeltradisjonen, men gjorde Leviatan enda litt mindre farlig for gudene.

Nå var det de sterkeste av menneskene som viste respekt for den skrekkelige Leviatan.

Fra midten av 1800-tallet skiftet Leviatan ham.

Nå var teologien blitt strengt monoteistisk, og teologene var overbevist om at det finnes kun én gud!

Da ble tanken om en himmel full av gudevesener utenkelig.

Særlig vanskelig var ideen om et mytisk dyr som skulle utfordre Gud selv.

Derfor begynte bibeloversetterne å forstå Leviatan som et naturlig dyr.

Figuren ble forstått først som en hval, og senere først og fremst som en krokodille.

Slik ble det også i de danske og senere de svenske, islandske og norske bibeloversettelsene på 1900-tallet.

Men i den siste norske bibeloversettelsen er Leviatan igjen blitt et vesen som spruter ild og skremmer gudene.

Alt dette viser tre viktige ting.

Det første er hvordan bibeloversettelser kan komme til å prege hvordan vi tenker, kanskje særlig på slikt som er vanskelig å forstå.

Enhver oversettelse er samtidig en fortolkning.

Derfor er det viktig å stadig gå tilbake til de bibelske grunntekstene, slik Luther ville.

Og når vi gjør dette med de brillene som vår egen tid gir oss,

kan det godt være at vi kommer til å se noe litt annet enn det Luther og hans tid så i tekstene.

For det andre: Fortellingen om Leviatan i lutherske bibler sier noe om det å forsøke å sette ord på slike spørsmål som vi aldri helt kan svare på.

Når vi mennesker gjør det, må vi bruke billedspråk og symboler.

Det gjør også bibeltekstene.

Dette tillater oss å snakke om det vi ikke kan vite særlig mye om.

Og det er viktig å huske at det forholder seg nettopp slik:

Her står vi overfor et felt hvor skråsikkerhet ikke hører hjemme.

Og dermed kommer vi, for det tredje, tilbake til Luthers tale om forskjellen på den skjulte og den åpenbarte Gud.

Luther ville at kirken skulle tale tydelig om det som er tydelig i troen:

At Gud tar et oppgjør med lidelsen, døden og synden når Jesus dør på korset.

Mange i dag er nok mer opptatt av at det er viktig å prøve å begripe også det uforståelige.

Tegnet på en livskraftig tradisjon er jo at den også våger å kritisere sine egne røtter.

Det er ikke slik at alt Luther mente og sa står fast til evig tid.

Men samtidig må man som bibelforsker si at når det gjelder det ubegripelige, hadde Luther grepet et viktig poeng:

Det er viktig å holde fast på hva den kristne troen sier om Guds frelsesvilje, om Guds godhet og omsorg, også når vi forsøker å tale om lidelsens og ondskapens natur.

Det viktig å huske at det finnes et lys, særlig når mennesker må vandre i mørke.

Lyset forklarer ikke mørket, men det kan hjelpe oss å leve når mørket omgir oss.